

ОСТАП ВИШНЯ В КРИНКАХ

Навіть своєму другу Андрію Микитовичу Токторенку, який врятував його під час пригоди на рибалці, Павло Михайлович так і не розповів, за що потрапив у печорські табори. — як поясниш, що ти не верблюд.

— Бовкнув я якось у компанії: «Спасибі Сталіну-грузину за те, що взув нас у резину», — не весело віджаотувався, а вдома вкотре написав до прокуратури:

«Правда, що в 1917—1919 роках я працював у газеті українських соціал-революціонерів. Я не був членом партії есерів і не відразу розібрався в справжній суті національного руху на Україні, але коли я переконався, що націоналісти (Центральна Рада, петлюрівці тощо) проти народу, я перейшов на бік Радянської влади і чесно працював 12 років до арешту. Робота моя була на видній, Тяжко мені ходити з тавром судимості.

Прошу (...) переглянути мою справу і реабілітувати мене».

Голова трибуналу Київського військового округу генерал-майор юстиції Архипович продемонстрував не лише відданість закону, але й відсіку до XX з'їзду партії смідивість і порядність, відповівши незабаром: «Постанова ОДПУ від 3 березня 1934 року щодо Губенка Павла Михайловича (Остапа Вишні) скасована і справа припинена за відсутністю складу злочину».

Можна собі уявити радість письменника, який добився повернення свого чесного імені. Він одразу ж пише до президії Спілки письменників України: «Подаю вам копію документа про те, що ніякого злочину, за що мене було покарано, я не вчинив».

Не такий, виходить, я чорт, як мене змалювали буди. Я прошу виправити мої анкетні дані, де зазначено, що я був судимий і т. ін. 28.XI. 1955 року, Остап Вишня».

Не заради «анкетки» ж, звісно, старався письменник. Хто жив у ті часи, пам'ятає, що після повернення з таборів не всім можна було говорити правду, та й не всі її зрозуміли, адже розстріляний був лише Берія, а його опричники сиділи в своїх кріслах і позирали, кого б це зробить «ворогом народу». А Павло Михайлович, як кажуть, продовжував вестити у берієвських катів на гачку, бо три дні «ве досидів» у таборі. Про це йому щодня могли нагадати. А жити йому, хворій, з поінвеченим здоров'ям людини, залишалося всього рік.

— І Павло Михайлович поспівав, — розповідає Юрій Васильович Попов. — Лише у Кринках і Козачих Лагерьх він кілька разів зустрічався з людьми у школах та клубках.

Але найбільше запам'ятався Юрію Васильовичу творчий вечір Остапа Вишні в Щорупинську.

— Біжи, відпросись у мамі, — сказав йому після полювання Павло Михайлович. — Лемо в Олешки.

За годину Юрко в шкільному костюмчику рже допомагав волоні Володі завести машину. Але в Щорупинську ледь не повернули назад — на в'їзді висіли осолоплення, що зустріч з Остапом Вишнею відбувається лише наступного дня.

Павло Михайлович образився. Та добре, що його вийшло зустрічати мало не все місто. От дісталось тоді малаур-невдачі. Доки Павло Михайлович «відбивав напади» палких шанувальників, кожен з яких прагнув міцно потиснути руку і обняти письменника, Володя відвіз Юрка до перукарні. Хлопцю здавалося, що час летить птахом, а черга не рухається, отож і востаннє в житті ублагав, щоб його обслужили поза чергою: «Мабуть, Павло Михайлович мене вже розшукує».

Не дочекавшись, поки його подеколонять, Юрко стрімголов кинувся до районного Будинку культури. Всі заходили, а його не пускали. Хлопчина вже почав було нервувати, як раптом відчув наближення Павла Михайловича.

— Хлопці, чого це моє іздодового на ганку тримаєте? Проходь Юрку, проходь.

Від перехвилювання і радісної напруги він пропустив позвуха початок виступу Остапа Вишні. Але розповідь письменника про свою «десятилітку» запам'ятав добре.

Як вовка заганяють на праторці, так і Павла Михайловича заштовхували в табори офіційні критики. Ідеологічні наглядачі ще на початку тридцятих років змушували письменника «покаятися» чиновникам. Павлу Михайловичу нічого не залишалося, як покепкувати,

що визнає «свої помилки минулі і майбутні, навіть помилки своєї баби Катини, що в Лебедині пекла бублики».

26 січня 1933 року енкавесівці увірвались до квартири Остапа Вишні. Дружина Павла Михайловича Варвара Олексіївна зберегла листок відривного календаря, красномовний за безліч інших офіційних документів того часу:

«26 грудня 1933 року.

Призов ударників до літературі — відбиток велетенського піднесення культурної революції в країні».

1825 — повстання декабристів на Сенатській площі.

1919 — Декрет про ліквідацію неписьменства.

Рік пролетарської революції XVII».

Боже правий, яка страшна символіка! Письменника (!) заарештували в річницю культурної революції. За те, що вийшов на свою Сенатську площу.

Остапа Вишню звинуватили в приналежності до міфічної УВО (Української військової організації) і в підготовці замаху на П. П. Постишева.

— Ні, я цього не хочу, — відповів він слідчому Бордону. — Сьогодні ви доручаєте мені вбити Постишева, а завтра, чого доброго, пришите мені звалтування... Ні, вже дошукуйтесь чогось іншого. Я людина сімейна.

Та з Павла Михайловича так збиткувалися, що він «погодився», уточнивши, що він не збирався убивати Постишева в його кабінеті, а готувався здійснити цей злочин під час першотравневої демонстрації в Харкові, бо «любить убивати на свіжому повітрі».

«Погодився», а в камері гірко заплакав, скаржачись своєму другу по нещастю.

— Це не та влада, Митю, за яку ти та інші воювали.

Є в архіві письменника й інший відривний листок — 4 квітня. І тут сумна аналогія. На ньому зображена людина під багнетами і саме того дня Остапа Вишню відправили за етапом у Печору.

Та тісний світ для непрадажних людей. У таборі Павло Михайлович зустрівся другим — Володимиром Гжицьким. До двадцять третього року вони мешкали в одній квартирі на Гончарівці в родині Смирнових. Наймали кімнатку, упадали за хазайською дочкою Оленкою, а коли вона стала дружиною Павла Михайловича, друзям довелося розлучитися. Та не назавжди.

— Пам'ятаєш, пригадував у таборі Остап Вишня, — коли ми спали з тобою на одному ліжку, а тепер на одних нарах, А 25 серпня 1934 року Павло Михайлович занотував у своєму щоденнику: «Гіряк прибув! Йосип Моспанович, яка радість! Власне, не радий же я, розуміється, що йому, бідному, теж довелося спробувати всього лагєрного і що він потрапив в ці «места не столь отдаленные», а радий я, що буду з ним укупі! Бо люблю я Гіряка. Розцілювались ми з ним. Його, бідного, в дорозі лєсь обкрадали, і прибув він у якомусь залізничному бушлаті, що по дорозі лєсь купив. Ой, боже мій, боже мій... І через два дні додав: «Чиснилося коли-небудь отим похмурим лісам, що обступили своєрідною стіною, і чи снілося ошим дерев'ям стінам Чиб'ювського театру, що в них грати, ме крадий актор українського театру Йосип Гіряк» (в театрі П. Й. Гіряка взяли за «протекцією» Остапа Вишні, В. Б.)?»

Да... Тепер по тайгах і по тундрах можна зустріти знаменитих людей!»

Такі зустрічі, звісно, були для письменника «променем сонця» в темному царстві. А жити здебільшого доводилося і серед розперезаних вурків, і серед лакуз доношників, які й самі опинилися в таборах. Та й тут вони продовжували своє. У тому ж табірному щоденнику Остап Вишня записав: «Полетіла з лагєра одна паскудна пара — Доманських. Він Доманський, — вона Корвин-Кривковська... Мали велику вагу. Такий у них був вигляд, що без них не може жити ні на-

